

BLAISE PASCAL

Gondolatok

I. SZAKASZ

1.

A geometriai és az intuitív gondolkodás közötti különbség. – Az első alapelvei világosan érthetőek, de távol esnek attól, ami közhasználatú; ezért, a megszokás hiánya miatt, nehezen fordul hozzájuk az ember – ám ha mégis rászánja magát, akkor teljes világosságukban látja őket; tökéletesen ferde észjárásra vallana, ha belőlük kiindulva helytelenül okoskodnánk, hiszen annyira szemet szűrők, hogy szinte lehetetlenség nem felismerni őket.

Ezzel szemben az intuitív gondolkodás alapelvei közhasználatúak, ott vannak mindnyájunk szeme előtt. Nem szükséges keresnünk őket, még csak meg sem kell erőltetnünk magunkat; csupán jó szem kell hozzájuk, de az a szem valóban jó legyen; mert ezek az alaptételek oly finomak és oly nagyszámúak, hogy úgyszólván lehetetlen egyszerre mindet figyelembe venni. Márpedig egynek a mellőzése is tévedést eredményez; ezért nagyon éles szemre van szükségünk, hogy mindet meglássuk, továbbá helyes gondolkodásra, nehogy téves következtetéseket vonjunk le a felismert alapelvekből.

Tehát ha jó szemük volna, akkor a mértantudósok egyúttal intuitív elmék lennének, hiszen csak az alapokat kell ismerniük, s már nem okoskodhatnak helytelenül; az intuitív gondolkodásúak viszont kitűnően értenének a mértanhoz, ha figyelmüket e tudomány számukra szokatlan alaptételei felé tudnák fordítani.

Egyes intuitív elmék tehát azért nem válnak mértantudóssá, mert teljességgel képtelenek a mértan alaptételeire irányítani figyelmüket; a mértantudósok viszont azért nem intuitív elmék, mert nem látják a szemüktől, és mivel megszokták a mértan világos, valósággal szemet szűrő alaptételeit, mivel vérukké vált, hogy csak akkor következtetnek, ha már helyesen meglátták és

alkalmazták őket, egyszerre tanácsalanná válnak az intuíción igénylő kérdésekben, holott ezekben nem alkalmazhatók ugyanúgy az alaptételek. Ezek alig felfedezhetők, nem láthatók, inkább csak érezhetők; végtelenül nehéz érzékeltetni őket olyanokkal, akik maguktól nem érzik őket; annyira árnyaltak, oly nagy a számuk, hogy roppant kifinomult, éles érzék kell észlelésükhöz, ahhoz, hogy e megérzés alapján helytálló ítéletet alkothassunk magunknak, hiszen a legtöbb esetben nem is tudjuk levezetéssel bebizonyítani őket, mint a geometriában, ugyanis nem vagyunk e tudományhoz hasonlóan az alaptételek birtokában, és különben is: véget nem érő vállalkozás lenne ennek a megkísérlése. Egyszerre, egyetlen szempillantással kell felismernünk – legalábbis egy bizonyos fokig – a dolgot, nem pedig lépésről lépésre haladó okoskodással. Ezért oly ritka az a mértantudós, aki intuitív elme, az intuitív gondolkodásúak között pedig a mértanban is erős, mivel a mértantudósok tudományuk módszerével akarják megoldani azt, ami lényeglátást kíván, és nevetségessé válnak, mert meghatározásokból, majd alaptételekből akarnak kiindulni, holott az ilyenfajta okoskodásban nem így kell eljárni. Nem mint-ha eszünk mindezt nem végezné el; de magában, magától értetődő módon, tudományos szabályok nélkül végzi, szóban való megfogalmazása ugyanis meghalad minden emberi képességet, a lényeg ilyen megérzésére csupán kevesen képesek.

Az intuitív gondolkodásúak viszont, hozzá lévén szokva, hogy egyetlen pillantás alapján ítéljenek, valahányszor olyan tételekkel kerülnek szembe, amelyekhez nem értenek, beléjük hatolni pedig csak olyan riasztó definíciók és alaptételek során át tudnának, melyeknek részletes elemzéséhez nincsenek hozzászokva, kedvük-szegetten riadnak vissza.

A ferde észjárású emberek azonban sem nem intuitívek, sem nem geometerek.

A csupán mértanhoz értők tehát helyesen gondolkodó elmék, de csak abban az esetben, ha definíciókkal és alapelvekkel mindent jól megvilágítanak nekik; máskülönben tévednek, elviselhetetlenek, mert csak teljesen tisztázott alaptételekből kiindulva gondolkodnak helyesen.

A csupán intuitív elmék viszont képtelenek türelmesen lehatolni az általuk soha nem látott és a gyakorlatban teljesen szokatlan elméleti és képzeletbeli dolgok alapjaiig.

2.

A helyes észjárásnak sokféle fajtája van; egyesek helyesen gondolkoznak egy bizonyos gondolatkörben, de másokban badarságokat követnek el.

Vannak, akik helyes következtetéseket vonnak le csekély számú alaptételből, ez az egyik fajtája a helyes gondolkodásnak.

Mások olyan esetekben következtetnek helyesen, amikor nagyszámúak az alaptételek.

Egyesek például helyesen értik a víz tulajdonságait, itt ugyanis csekély számú alaptörvénnyel van dolguk; a belőlük levonható következtetések azonban oly árnyaltak, hogy csupán rendkívül logikus gondolkodás képes levonni őket.

Ám lehet, hogy ettől még nem lennének jó mértantudósok, mert ebben a tudományban nagy az alaptételek száma, és elképzelhető olyan elme, amelyik igen jól lehatol néhány törvénynek egészen az alapjaiig, ellenben teljességgel képtelen felfogni azokat a jelenségeket, amelyekben sok törvénnyel találkozunk.

Kétfajta gondolkodás létezik tehát: az egyik gyorsan és teljes mélységükben felfogja az alaptételekből származó következményeket, ezt nevezhetjük hibátlan gondolkodásnak; a másik egyszerűen sok törvényt képes felfogni anélkül, hogy összezavarná őket, és ez az igazi geometriai gondolkodás. Az egyik az értelem ereje és tévedhetetlensége, a másik az értelem átfogóképessége. Mármost e kettő nagyon jól meglehet egymás nélkül, az emberi szellem ugyanis egyaránt lehet erős és ugyanakkor korlátolt, vagy átfogó, de ugyanakkor gyenge.

3.

Akik megszokták, hogy megérzésükre hallgatva ítélnék, nem értenek semmit a következtetést igénylő dolgokhoz, mert egy csapásra szeretnének mélyükre hatolni, ahhoz azonban nincsenek hozzászokva, hogy megkeressék a törvényeket. Azok viszont, akik törvényekből kiindulva okoskodnak, ahhoz nem értenek, ami a megérzés körébe tartozik, mert ilyenkor is törvényeket keresnek, és képtelenek egyetlen pillantással mindent átfogni.

4.

Geometria, intuíció. – Az igazi ékesszólás fittyet hány az ékesszólásra, az igazi erkölcs fittyet hány az erkölcsre – más szóval az

átfogó meglátásból fakadó erkölcs fittyet hány az okoskodó ész erkölcsére, neki ugyanis nincsenek szabályai.

Mert a lényeg meglátásának körébe tartozik a megérzés, a tudományok pedig az ész birodalmába. Az intuíció a lényeglátás, a geometria az ész feladatköre.

Semmibe venni a filozófiát azt jelenti, hogy igazán filozofálunk.

5.

Akik szabály nélkül ítélnék valamely műről, úgy viszonyulnak a többi emberhez, mint az óra [nélküliek] az óratulajdonosokhoz. Az egyik szerint: „két órája történt”; a másik szerint: „még csak háromnegyed órája”. Rápillantok az óramra, és így szólok az egyikhez: „maga unatkozik”; a másikhoz pedig: „magának valósággal repül az idő”; mert másfél óra telt el, és én mulatok azokon, akik azt mondják, hogy az idő nekem telik lassan, meg hogy ötletszerűen mérem: fogalmuk sincsen róla, hogy az óramhoz igazodom.

6.

Ítézőképességünket is ugyanúgy megronthatjuk, mint értelmünket.

Értelmünket és ítézőképességünket társalgással alakítjuk ki. Értelmünket és ítézőképességünket ugyancsak társalgással rontjuk el. Tehát a jó vagy a rossz eszmecserék alakítják vagy rontják őket. Ezért fontos minden esetben a helyes választás, hogy fejlesszünk, és ne rontsunk; választani azonban csak úgy tudunk, ha már kialakítottuk, ha nem rontottuk el őket. Bezárul tehát a kör, és roppant boldogok, akik kitalálnak belőle.

7.

Minél értelmesebb valaki, annál több egyéni jelleget fedez fel az emberekben. Az átlagember nem lát közöttük különbséget.

8.

Sok embernek mindegy, szentbeszédet hall-e, vagy litániát.

9.

Ha eredményesen akarunk valakit megcáfolni, bebizonyítva, hogy téved, előbb vizsgáljuk meg, melyik oldaláról szemléli a dol-

got, mert arról az oldalról tekintve rendszerint igaza is van. Aztán ismerjük el ezt az igazságát, de egyben tárjuk fel a téves nézőpontot. Ettől megnyugszik, mert azt látja, csupán annyi hibát követett el, hogy nem vette figyelembe a kérdés minden oldalát; márpedig azon nem bosszankodunk, hogy nem vettünk észre mindent, azt azonban nem szívesen ismerjük el, hogy tévedtünk; talán azért, mert az ember természete olyan, hogy mindent nem láthat meg, amit azonban jól szemügyre vesz, abban nem tévedhet; így például érzékeléseink mindig igazak.

10.

A magunk lelte magyarázatok általában jobban meggyőznek bennünket, mint azok, amelyek másoknak jutottak eszükbe.

11.

A keresztényi élet szempontjából minden nagy szórakozás veszélyt jelent; de az ember kitalálta szórakozások közül egytől sem kell annyira tartanunk, mint a színháztól. Oly természetesen és oly árnyaltan ábrázolja a szenvedélyeket, hogy ezzel felszítja őket, és hasonlókat ébreszt szívünkben, mindenekelőtt a szerelem szenvedélyét; főleg akkor, ha rendkívül szűzesnek és roppant tisztességesnek festi. Mert minél ártatlanabb színben mutatja magát a szerelem az ártatlan lelkeknek, annál könnyebben keríti őket hatalmába; hevessége hízeleg önszeretetünknek, azonnal vágy ébred benne, hogy a rendkívül élethűen ábrázolt érzelmekhez hasonlókat idézzon fel ő is; ugyanakkor azzal nyugtatjuk meg lelkiismeretünket, hogy a színpadon látott érzelmek tisztességesek, s valóban el is oszlatják a tiszta lelkek aggodalmait, akik azt képzelik, nem eshet folt erkölcsükön, ha ilyen szemérmesnek vélt szerelemmel szeretnek.

Így aztán a színelőadásról távozva szívünk csordultig van a szerelem minden szépségével és édességével, lelkünk és értelmünk annyira meg van győződve ártatlanságáról, hogy immár készen is áll első érintésére, vagy inkább az alkalom keresésére, hogy ő is ilyeneket ébresszen másnak a szívében, s ugyanazokban a gyönyörökben részesüljön, ugyanolyan áldozatokat hozzanak érte is, amelyeket oly tökéletes ábrázolásban látott a színpadon.

TARTALOM

I. SZAKASZ (1–59.)	5
II. SZAKASZ (60–183.)	20
III. SZAKASZ (184–241.)	65
IV. SZAKASZ (242–290.)	87
V. SZAKASZ (291–338.)	101
VI. SZAKASZ (339–424.)	116
VII. SZAKASZ (425–555.)	136
VIII. SZAKASZ (556–588.)	183
IX. SZAKASZ (589–641.)	196
X. SZAKASZ (642–692.)	217
XI. SZAKASZ (693–736.)	236
XII. SZAKASZ (737–802.)	262
XIII. SZAKASZ (803–856.)	281
XIV. SZAKASZ (857–924.)	303
JEGYZETEK (<i>Pődör László</i>)	321
A GONDOLATOK FELFEDEZÉSE (<i>Reisinger János</i>)	337